

AVRUPA'DA BURJUVAZİNİN YÜKSELMESİNDE RASYONEL EKONOMİK ETKİNLİĞİN ASKETİK İÇERİĞİNİN ROLÜ

Kürşat Haldun AKALIN*

Özet

Girişimcilik aşamasındaki burjuvazi, üretim araçlarının sahibi olması nedeniyle, otoritesini fabrika içinde kurmuş ve uygulamıştır. Mülkiyet hakkının bir kısmını oluşturan, otoritesinin bu kullanımı ; gerçekten de, son derece yalın bir kavram olarak mülkiyetin, çalışanlar üzerinde kurulan kurumsallaşmış bir erk olarak yorumlanmasına neden olmuştur. Mülkiyet yoluyla edinilen bu meşruiyetin aksine, yönetici zümresinin kullandığı yetki, pek çok bakımdan siyasal kurumlar merkezini andırmaktadır.

Bu anlamda burjuva, kendisinin kurduğu teşebbüse sahip olan ve yöneten bir kimsedir. Mesleki gelişmesinin başlangıcında nitelikli bir zanaatkâr veya yetenekli bir mağaza sahibi olan burjuvazi, kendisinin kurduğu bu üretim odağını geniş ölçekli bir fabrikaya veya güçlü bir şirkete dönüştürmüştür; saha, ölçek ve üretimde gelişmesini sürekli kılmıştır.

Gerçekte, mülkiyet ve denetimin birbirinden ayrılması, toplumsal konumların yapısında olduğu kadar bu yerlere atanacak personelin niteliğinde de önemli değişikliklerin olmasını gerektirmektedir. Yöneticiler, modern bürokrasilerdeki amirlerin gerçek güdülerinden çok daha fazla kazanç motifini hissetmiş kimselerdir. Ekonomik bakımdan yöneticiler karlılık, verimlilik ve üretkenlik gibi konularla ilgilenmişlerdir. Orta sınıf, sanayi, ticaret ve kamu yönetiminde ücretli olarak çalışan insanlardan oluşmuştur.

Abstract

The entrepreneur stage of bourgeois exercised authority in factory because he owned the instruments of production. The exercise of authority was part and parcel of his property rights, as indeed property may always be regarded from one point of view as simply an institutionalized form of authority over others. By contrast to this legitimation by property, the authority of manager resembles in many ways that of the heads of political institutions

The bourgeois in this sense is a man who owns and manages an enterprise which he has founded himself. From having been perhaps a skilled craftsman or a shopkeeper at the beginning of his career, he has built up from scratch, a sizable firm or factory and one that continues to grow in scope, size and production.

In fact, the separation of ownership and control involved both a change in the structure of social positions and a change in the recruitment of personal to these positions. The manager has the imputation of a profit motive been further from the real motives of men than it is for modern bureaucratic managers. Economically managers are interested in such things as rentability, efficiency and productivity. The middle class is born out quite clearly by all these studies of salaried employees in industry, trade, commerce and public administration.

GİRİŞ

Modern Avrupa toplumunda, girişimci olarak ortaya çıkan burjuvazi kavramı, geniş anlamıyla, sanayi devrimi dönemine gelinceye kadar, sermayesine sahip olduğu teşebbüsü fiilen yöneten girişimci kesimi de barındıran orta sınıfı temsil etmek için kullanılmaktadır.

Yalnızca teknolojik buluşlarının üretime uyarlanmasıyla gerçekleşmeyen, kültürel bir içeriğe de sahip olan sanayi devrimi sırasında, burjuvazi ; ussallığı ve bireyciliği

benimsediği kadar, reformun özünü oluşturan dünyevi asketikizmin öncülüğü işlevini de görmüştür.

Böylece, rasyonel ekonomik etkinliği dinsel güduları de güçlendirerek benimseyen, burjuvazi, hayat tarzının bütünüyle ussallaşmasıyla sonuçlanacak bir sürecin gerçekleşmesini de sağlamıştır. Zengin bilgi birikiminin etkisine rağmen, hayatın her kesitine hakim olan rasyonelleşme sürecinin Batıda gerçekleşmesi ; öncelikle, dünyevi asketikizmin münzevi çilekeşliğinin yerini almasıyla, dinsel sahada ortaya çıkmış olması çok ilginçtir.

Protestan ahlakı ile rasyonel ekonomik etkinlik arasında doğrudan bir nedensellik bağı kurmuş olan Max Weber (1864-1920) ; düşünce ve davranışlarıyla karizmatik etkiye sahip olan kişileri benimsenilecek inanç ve değer sisteminin somut örnekleri olarak ele almıştır. Böylece, burjuva sınıfının yükselişini, rasyonelleşme süreci içinde irdelemiş olan M.Weber ; gerçekleşen bu kültürel değişimde dinin rolünü öne çıkarmıştır.

Dünyevi asketikizmin revaç bularak dinsel zihniyetin değişmesiyle birlikte, rasyonelliğin, hayatın her anına ve her sahasına hakim olduğu düşüncesini öne sürmüştür. Avrupa'daki kültürel değişimin başlangıç noktasını, bu yeni dinsel yöneliş oluşturmuştur.

1- BURJUVA SINIFININ TANIMI

Sosyal sınıfları, ekonomik güç dağılımı sonucunda piyasadan aldıkları paya göre gerçekleşen gruplaşmalar olarak yorumlayan Max Weber'e göre; burjuvazinin, piyasanın gidişatını kendi lehine çevirerek daha fazla pazar şanslarına kavuşması; ancak, rasyonel işletme organizasyonu içinde gerçekleştirdiği rasyonel faaliyet tipiyle olanaklıdır. Burjuva sınıfı, ancak, rasyonel bir faaliyet tarzı içinde var olabilir.¹

Sadece, ussallaşan piyasa mekanizması içinde sürekli olarak yükselen rekabet koşullarına ayak uydurarak, bu maksatla işletmesine uyarladığı rasyonel teknoloji ve rasyonel muhasebesi sayesinde arttırmakta olduğu teşebbüsünün verimliliği ile rakiplerine karşı koyarak, işletilen piyasa kurallarını kendi lehine çevirebilir.

Böylece, ekonomik güç dağılımında kendisine daha fazla pay çıkartmak yoluyla, ayakta kalabilir. Sonuçta, Max Weber, batıdaki burjuva sınıfının oluşumunu; dinden ekonomiye, hukuktan teknolojiye kadar varan hayatın her sahasına nüfuz eden ve hükmeden rasyonelliğin bir ürünü saymış; burjuvaziyi de rasyonel faaliyet tipiyle özdeş kılmış, davranış ile kararlarına ussallığın hakim olduğu kimseler olarak betimlemiştir.²

Her ne kadar, Max Weber'in eserlerinde açıklıkla belirlenmiş bir burjuva sınıfının tanımlanmasına rastlanılmamışsa da; rasyonel faaliyette bulunan kimselerin, eylemlerine neden olan ahlaki düsturlarının davranışların anlam bağını oluşturması³ ve toplum içinde orta sınıfı meydana getirecek düzeyde devamlı bir gelire sahip olması olarak tanımlanabileceği sonucuna varmamız mümkündür.

*"Max Weber'e uyulduğunda, çağdaş bir sanayi toplumundaki sınıfları şöylece birbirinden ayırabiliriz. (a) İş sürecinin mekanize edilmesi ve otomatlaşması oranında bütün ücretli işçiler bir sınıftır. (b) Küçük burjuva zümresi ayrı bir sınıftır. (c) Mal mülk sahibi olmayan aydınlar, mesleki bilgi ve kültür sahibi teknikerler, iktisadi kurum hizmetli ve memur tabakası örneği, görülen bütün çeşitliliklerine rağmen ayrı bir sınıf olarak düşünülebilir. (d) Mal ve mülk sahipleriyle ayrıcalıklılar zümresidir."*⁴

Tarihin her çağında hemen her ülkede ticaret sermayesinin ve faiz kazançlarının muazzam birikimlere yol açmış olmasına rağmen, bu servetin ussal ekonomik faaliyet tipinin genelleşmesiyle olmasını; gerek zenginliklerin elde edilmiş şeklinin ve gerekse de kullanış tarzının rasyonel bir anlamı içermemiş olmasıyla açıklayan M.Weber; modern haliyle burjuvaziyi, rasyonalizm kavramıyla adeta özdeşleştirmiştir.⁵

Ancak, kültürlerin kendi dinsel durumlarını ortaya koyan bu rasyonelleşme süreci, katı burjuva prensip ve idealleriyle kendisini yetiştirmiş bir zümrenin etkinliğiyle kurulmaktadır. Böylece rasyonelleşme süreci, bu kesimin; paranın saklanarak elde tutulmasına ve geçmişten aktarılan alışkanlıkların sürdürülmesine dayanan, kanaatkar bir düzeyde belirlenen gereksinimlerin karşılanmasını hedefleyen, yeniliklere kapalı olan geleneksel yapıyı reddetmesine; tüketim maksadıyla üretim anlayışının dışına çıkmasına bağlıdır. *"Bir tür liberal aydınlanma sayesinde, kişinin kuşatıldığı geleneklerden kurtulma yeteneği, böyle bir iş adamının başarıları için en uygun temeli sunar."*⁶

Nitekim, M.Weber'in, sadece din sosyolojisi sahasında değil, fakat bütün sosyoloji düşüncesinin temelini; hayat tarzını tümüyle değiştiren, rasyonelleşme süreci oluşturmuştur. Rasyonelleşme süreci, dünyevi asketizm yoluyla, ilk olarak dinsel yönelişteki ussallaşmayla kendisini göstermektedir. Dinsel tasavvurlardaki irrasyonellikten rasyonelliğe geçişle birlikte benimsenilen, değer içerikli rasyonel faaliyet; ussal olmayan tüm etmenlerin terk edilmesi sonucunu beraberinde getirmektedir.

2- RASYONEL EKONOMİK FAALİYETİN ASKETİK İÇERİĞİ

Seçilmişlik güdüsü ve Tanrı şanını sergileme emeli gibi, başlangıçta değer içerikli ve duygusal bağ güdülü içeriğinde gerçekleştirilen rasyonel ekonomik faaliyet; yeni bir değer yönelmesine geçişin gerçekleştiği fikri bulunmaktadır.⁷ Bu rasyonelleşme süreci, paranın kazanılmasından bütün şekilleriyle kullanılmasına, piyasa mekanizmasının kurulup işletilmesinden defter tutma yöntemlerinin geliştirilerek faaliyetin devamlı denetim altında tutulmasına, dayanmaktadır.

Ayrıca, rasyonel bir bilim anlayışına dayanan araştırmalarla sürekli geliştirilen teknolojiye her yeniliğin üretimin yapısına uyarlanmasından, rasyonel hukuk anlayışının meşrulaşarak tüm ilişkileri bir düzen altına alınmasına varana kadar ki burjuvazinin bütün faaliyet biçimleri; başlangıçta değer içerikli ve duygusal güdülü olarak gönse bile, maksada yönelik ussal seçimi ifade eden bir rasyonelleşme anlayışı⁸ içerisinde yorumlanmıştır.

Burjuva sınıfının faaliyet tipine etki eden unsurlar olarak, içten dinsel inanç ve ahlaki yargılarla birlikte, dıştan da ekonomik yapıyı dikkate alan M.Weber; bunların etkinliklerini, bir yaşama biçimi ve bir düşünce tarzı olarak temel bütünlük şeklinde gördüğü rasyonellik esasından değerlendirmiştir. Bu değerlendirmede, ne ekonomik faaliyet daima ve doğrudan dinsel inancın maddi bir sonucu olarak şekillenmekte; ne de, ekonomik yapı insanın dışında ve bağımsız bir şekilde değişerek, dinsel inançları yeni bir yoruma uğratmaktadır.⁹

Bunların yerine, yaşanan hayatın kökten ve bütünlük halinde rasyonelleşmesinin sonucunda, gerek ekonomik yapı ve gerekse de değer yönelmesi içeriğindeki zihniyet dünyası bir bütün olarak rasyonel bir içeriye¹⁰ sahip olmuştur. Ancak, bu rasyonelleşme süreci, protestanlıkla dinden başlamış ve burjuvazinin bütün ekonomik faaliyetlerine bir iman gücünde nüfuz ederek, hayatın her sahasına bir anlam kazandırmış iken; uhrevi

asketikizmi esas alan orta çağ katolikliği,değer içerikli rasyonel bir eylem tarzının genelleşmesine engel olmuştur. Dünyevi asketikizmin¹¹ rasyonel ahlakının da,tıpkı orta çağ katolikliği gibi dünyaya meyletmeyi kesinlikle reddettiğini ısrarla belirten M.Weber; rasyonelleşmeyi, kültürlerin dinsel durumlarını açıklayan bir kavram olarak dikkate almıştır.

"Asketikizmin temel değerlerinin bakışı açısından,bir bütün olarak dünya, ruhu mahvetmeye devam etmektedir. Geride kalan seçenek ise,istemekten vazgeçilerek,dünyanın dinsel taleplere uymasdır. Sonuç olarak,dini sadakatin bir delili dünyanın kurumsal yapısından da kalmaktan ibaretse,böylece dünyanın kaçınılmaz surette hiç değişmeksizin günahın doğuştan gelen doğal bir teknesi olarak muhakeme edilmesiyle;artık sofuluk,din uğruna dünya zevklerini feda etmek olan asketik mizacın ispatı ve dünyanın günahlarına karşı mümkün olan en büyük güçle savaşmak için mücadeleye davet etme halini almıştır. Aşağı vaziyetinde kalan dünya,yaratılan bir şey olarak kendi konumuna ayrılmaktadır.

Bundan başka,dünyanın mallarına karşı her hangi bir hissi teslimiyet;ilahi kurtuluşun nihai iyiliklerinin üzerinde toplanmasını ve sahip olunmasını tehlikeye atarak,günahlar ruhun bir alameti sayılmış ve yeniden doğuşu olanaksızlaştırmıştır. Bununla beraber,Tanrı tarafından yaratılan dünya yaratıklarına karşı gazezine rağmen hakimiyet kendi içinde ifade edilmekte;kendi başına lütfun kesin ifadesi haline gelerek ve öylece kalarak,rasyonel ahlaki tavrın anlamlarıyla kendisini ispatlamış birisinin emsalsiz dini karizması vasıtasıyla sadece ortam hazırlamaktadır.

Çilekeş sofu,kendi lütuf halinin ruhsatını,kesinlikle dünyadaki kendi davranışında keşfeder. Davranışın asketik ve mistik tarzları arasındaki zıtlık, resmedilemeyen dünyayı reddetme ve dünyadan kaçma hallerinin tam olarak gösterilmesiyle açıklık kazanır.

Çilekeş sofu,dünyevi asketikizmi fiiliyata intikal ettirerek dünyada faaliyet yapmak istediğinde,dünyanın manasıyla ilgili sorunlara tasa etmek için,böyle bir sorun sayılan,talihinden dolayı ahmakça neşelenerek belaya düşmemelidir. Bunlardan dolayı,hiçbir araz göstermeksizin, dünyevi asketikizm,tam olarak sebebi açıklanmayan,her beşeri ölçüden son derece uzak kalan ve güdülerine gelince de hiç anlaşılmayan kalvinist Tanrı inancının temeli üzerinden birbirine en fazla uyan gelişmesine erişir.

Böylece,dünyevi çilekeşlik,mesleği hakkında sorgu etmeksizin ve arayıp bulmaksızın,dünyadaki mesleğin fiili uygulamasının anlamı hakkında araştırma yapmayı gerekli gören meslek erbabını tanımakla;bütün anlamıyla sorumluluğun kişide olmadığını,Tanrı'nın takdirine kaldığını ifade eder. Meslek erbabı için,bu dünyadaki rasyonel faaliyetleri vasıtasıyla,nihai önemi idrak olunamayan Tanrı ifadesini şahsen uygulamaya geçmesi yeterlidir."¹²

Ussallaşma sürecini Batıya özgü kültürel bir değişim olarak algılayan M.Weber;böyle bir toplumsal yapının oluşmasının da,dinsel yöneliş ile düşünsel yorumlardaki değişiklikle başladığını öne sürmüştür.

"Rasyonelleşmenin süreçleri : ussallaştırma,kültürlerin kendi dinsel durumlarını niteleyen ana bir kavram olmasından dolayı,din sosyolojisinin bu gibi kültürel tanımlamalardan haberdar olmasını gerektirir.

Rasyonelleştirme, ilk olarak, zihnin açıklığını, ayrıntılarıyla tanımlamayı ve düşüncelerin sistemleştirilmesini ifade eder. Fikirler, Weber'in nitelendirdiği şekilde, insanın dünyadaki maddi yönelmelerini meşrulaştıran ve şahsın çeşitli hedeflerine mana katan kavramlar yoluyla, kişinin kendisinin ve evrendeki yerinin ereksel anlamlarının kavramsallaştırılmasıyla meydana getirilir. Böyle fikirler, daha geniş düzenlerle bağıntı halinde olan kişinin konumunu belirttiği, evrensel ve ahlaki düzenlerin doğaötesi ve ilahiyata ait kavramlarını da ifade eder. İkinci olarak ussallaşma, kural oluşturan hakimiyeti veya önlemleri kapsamaktadır.

Bu, fikirlerin doğadaki düzenine ilgilerinin insani faaliyetlerin hedefe yönelmeyi belirtmesinden, yani anlama-hedef kavramlarını içermesinden dolaydır. Ussallaştırma, sırayla, insani faaliyetlerin esli şeklindeki hiyerarşik kontrolüne ve daha yüksek seviyedeki bu hiyerarşinin dayandığı kültürel safhaya işaret eder. Bu yüzden, bütün beşeri toplum şekillendirmeleri, kişiler üzerine ereksel 'talepler' yükleyen kural oluşturan kültürel düzen ile bir bağlantı kurulur. Fakat, kişinin bu normatif düzenin doğasıyla ilgili anlayışının sabit olması yerine, muhtemel kuralsal düzenlerin değişik farklılaşmaları da vardır; tek bir toplumun normatif düzen anlayışı dahi, kendi tarihi seyri içinde değişmektedir.

M. Weber'in başlıca ilgisi, normatif düzenlerin olası farklılıktaki doğal durumlarını inceden inceye araştırmak; hayatın anlamının rasyonelleşmesi sorunlarına cevap vermeye teşebbüs ederken, bu doğrulukların izlediği eğilimini dikkate almaktır. Böylece M. Weber'in rasyonelleşme kavramı, deneye dayanmasalar dahi 'varlığı olan' fikirlerle özel bir ilgi kurduğundan dolayı zihinseldir; fakat aynı zamanda da, hayattaki kendi davranışları konusunda insanlar üzerine yükümlülükler getirdiği için, ereksel veya kaideseldir.

Üçüncüsü rasyonelleşme süreci, sevk ettirdiği güdüsel bağlantı kavramını kapsamaktadır. Rasyonelleşme sürecinde fikirler, sadece sosyal ve davranış olarak örnek oluşturmakla kalmazlar; fakat bu işaret edilen örneklerin yerine getirilmesi için gerekli olan güdüsel bağlantıların çeşit ile seviyelerini de ifade ederler.

Her iki inancı kapsayan güdüsel bağlantılar, fikirlerin kavranmasına ait geçerlilik ciddiyetiyle ilişkili olduğu anlamını taşıırken; fiili bir bağlantı ise, bir kimsenin sahip çıktığı fikirlere kendisini adamaya gönüllü olduğu halini ifade eder. Burada rasyonelleşmenin ölçüsü, ilk olarak, evrenselliğin var olan bir kavramı yoluyla anlamı çıkarılan ve eylemin yerine getirildiği beşeri koşulları içeren, bir bütün olarak hayat tarzının sürdürülmesi için esas alınan örneğin veya programın sistemleştirilmesiyle ilgilidir."¹³

3- PROTESTAN MESLEK AHLAKI VE RASYONEL EKONOMİK FAALİYET

Protestan mezheplerin dünyevi işlere özgü benimsettirdiği ahlaki yargıların, burjuva ahlakını oluşturduğu ve davranışlarına dinsel bir içerik kazandırdığı görüşünde ısrar eden M. Weber; asketik meslek ahlakının giderek burjuvaziye özgü yaşam ilkeleri haline geldiğini vurgulamıştır.

"Asketik mezhebin inançlı üyeleri, yalnızca dindarlıklarından emin oldukları kimselere paralarını borç vermekte ve emanet etmekte; dürüstçe belirlenmiş pazarlık edilemeyen sabit fiyatları bu kimselerin iş yerlerinde buldukları için de, sadece dindar saydıkları bu kimselerin mağazalarından alış veriş etmeyi alışkanlık haline getirmişlerdi. Kutsallık, ticaretle ilgi işlerinin özünü oluşturmaktaydı.

Bir topluluk olarak ilk defa ortaya çıktıklarında,ticaret düşkünü kimseler olarak anılmaktan büyük sıkıntılara ve eziyetlere katıldılar;ticareti Tanrı iradesinin yerine getirildiği bir uğraşı haline getirmeleri,ülkedeki diğer insanlara tuhaf geldiğinden,pek çok kimse kendileriyle alış verişte bulunmayı istemiyordu. Mağazalarına gitmez oldular.

Ancak çok geçmeden,alış verışı kesen kimseler,ülkedeki bütün ticaretin asketik mezhep üyelerinin eline geçmiş olduğundan dertlenir oldular. Şikayette bulunmalarının belki de en önemli nedeni,ticareti bir tür Tanrı yolu haline getiren bu insanların asla pazarlığa yanaşmamaları ve sattıkları hiçbir üründe farklı fiyat uygulamamalarıydı. Fedakarlıklarıyla ve dürüstlükten asla ayrılmayan davranışlarıyla,zenginlerin kutsandığına dair özendirici dinsel güdüler,neredeyse dünyanın dört bir köşesinde bilinmekteydi.

Halbuki,protestanlığın asketik mezhepleri,mesleki etkinliği bir Tanrı yolu içeriğine dönüştürürken;ilk kapitalizmin 'dürüstlük en iyi siyasettir' ilkesine uygun olarak,bu inançlarıyla dinsel davranışları arasında sıkı bir bağ kurmuşlardır. Tipik burjuva ahlakı,daha başlangıcından beri bütün protestan mezheplerinin ve tarikatlerin savundukları temel bir düşünce halini almıştır;günümüze kadar gelen Amerika'daki asketik grupların bağlı kaldığı ve uyguladığı ahlak anlayışıyla da özdeşlik göstermiştir.

Örneğin,metodistler,üyelerini şu davranışlarda bulunmaktan men etmişlerdi: 1- alış verişlerde gevezelik etmek ve sıkı pazarlık yapmak (fiyat saptamada çekişme) 2- gümrük vergisini ödenmeden ürünün satışını yapmak 3-yasaların sınır getirdiği orandan daha yüksek faiz istemek 4- bu dünyada hazineler yığmak,ziynet eşyası biriktirmek (işe veya yatırımlara aktaracağı parasını;kıymetli taşlara bağlamak,sabit yıllık faizli sürekli alacağa dönüştürmek) 5- geri ödeme gücünün olduğundan emin olmaksızın,borç vermek 6- her türlü lüks ve gereksiz malı satın almak Kişinin kendi ahlaki zaafı ve mezhebin ilkelerine itaatsizliği yüzünden cemaatten atılması;ekonomik olarak kredisini ve toplumsal olarak da konumunu yitirmesi anlamına gelmekteydi.

Edinilen deneyime göre,bazı niteliklerin geliştirilmesi için,kişinin kendi çevresinde saygınlık kazanması ve onurlu bir yaşam sürmesi zorunluluğundan daha etkili bir yol bulunmamaktadır. Dolayısıyla,mezhebin sürekli ve pek göze batmayan ahlak terbiyesi,dışardan emretme ve yasak getirme tarzıyla yakından bağlantılı olan baskıcı kilise otoritesinin yerine geçmiştir.

Puritan mezhepleri,en güçlü bireysel çıkar haline getirdikleri kişinin toplumsal konumu dolayısıyla kendisine duyduğu öz saygısını ve güvenini,bireysel özelliklerini geliştirmesinin hizmetine vermişlerdir. Bundan dolayı bireysel güdüler ve kişisel çıkarlar,bütün uzantılarıyla birlikte,burjuva puritan ahlakının korunmasına ve tanıtılmasına katkıda bulunmuştur. Modern bireyciliğin en önemli tarihsel temellerini,asketik mezhepler veya tarikatlerin ahlaki yargıları oluşturmuştur."¹⁴

Rasyonelleşme sürecinin doğrudan yaşama tarzına aktarılmasının birden bire gerçekleşmediğini;protestanların,seçilmişliğini tek işareti olarak ekonomik faaliyetlerdeki kazancı esas almasıyla,protestan asketik inancı ile burjuvazinin ahlakı,karakteri ve eylem tipi arasında karizmatik bir nedenselliğin bulunduğunu savunan M.Weber;dinin irrasyonel asketizminin ortadan kalkmasından sonra, bireysel özgürlüğün önemine,rasyonelleşme süreciyle olan yakın bağlantısına dikkatleri çekmiştir.¹⁵ Nitekim,faaliyetler üzerindeki kilise baskısının ve kınamasının kalkarak hürriyet ortamına kavuşmasıyla birlikte,sadece bireysel güdüler geliştirilerek kişisel çıkarlar öncelik kazanmamış;fakat bununla birlikte, esas olarak,rasyonelliğin gerçek hayata aktarılmasını kolaylaştırmıştır. Böylece, kişilerin

evren içerisinde olması anlamında ifade edilebilen,örnek alınan karizmatik şahsiyete duygusal bir güdüyle bağlanmasının sonucunda da olsa,değere yönelik kapitalist eylem tipi serbest kalarak itibar görmüştür.

Başlangıçta,rasyonel faaliyetlerin,sadece kişinin nihai olarak dini bir maksadı taşıması halinde herkese açık bir duruma geldiğini savunan M.Weber; eylem tipi içinde en azından kendi kendine karar verebilme özgürlüğüne kavuşan burjuvazinin,ekonomik hedeflerine tasarlamada ve bunlara ulaştıracak araçların seçmede matematiksel hesaba dayanarak karar verilmesinde rasyonelliği benimseyerek geleneksel davranışı reddettiğini¹⁶ vurgulamıştır. Böylece,ekonomik kararlarının sonuçlarını,yine matematiksel olarak mantıklı bir şekilde muhakeme etmiş olmasında ve gelecekteki olanaklarının değerlendirilmesinde;kendi işiyle ilgili kararları akla dayanarak¹⁷,yine kendisinin vermesi hürriyetine kavuşmasının önemi üzerinde durmuştur.

Geleneksel kabullenişlerden sıyrılarak,sadece özgürlük ortamı içinde gerçekleşebilen rasyonel faaliyet tipinde ussal kararlarıyla tamamıyla hür kılınan burjuvazi;hayatının nihai gayesi ile dini beklentileri arasında bir uyumun gerçekleşmesi sonucunda;matematiksel hesaba göre,rasyonel kararlarla yürütülen bütün dünyevi faaliyetlerinde geleneksel bağlardan hür kılınarak,eylemlerinde maksada yönelik rasyonelleşme eğilimini kuvvetlendirmiştir.¹⁷

4- BURJUVA SINIFININ YAŞAMA TARZI

Burjuva sınıfının yaşama tarzını,protestan asketiklikle tanımlayan M.Weber; zamanın iş adamı tarafından yürütülen rasyonel eyleminin güdüsü olarak da,dini bir görev anlamında yorumladığı meslek kavramını öne sürmekteydi.

"Bu gün kapitalist ruhla dolu olan insanlar,kiliseye düşman olmasalar bile,kayıtsız kalma eğilimini taşımaktadırlar. Günümüzün kapitalist ruhu temsil eden kişilerine,hiç bitmek tükenmek bilmeyen fiillerinizin anlamı nedir,neden sahip olduğunuz şeylerle yetinmiyorsunuz da,tamamıyla dünyevi olan bir hayat görüşü içinde kaldıkça anlamsız görünmek zorunda kalıyorsunuz diye bir soru yöneltildiğinde;muhtemelen en azından şunu diyeceklerdir,'çocuklarımızın ve torunlarımızın geleceğini temin ediyoruz.'

Kendilerine özgü sayılmayan ve gelenekselliği savunan bir kimse için de tesirli olan bu güdüyle,sürekli çalışması sayesinde işlerinin hayatlarının bir parçası haline geldiği,bir gerçektir. Almanya'da ara sıra göze çarpan örnekleriyle,kapitalist girişimcimin ideal tipinin,öncelikle yükselmesiyle arasında az veya çok hiçbir bağlantı yoktur. O,gösterişsiz ve gereksiz harcamalardan, gücünün verdiği bilinçli zevkten kaçındığı kadar sakınır;yüklendiği sosyal itibarın görünüşteki işaretleri fark edildiğinde bundan rahatsız olur. Diğer bir deyişle, çoğunun yaşama biçimi,kesin olarak asketik bir eğilimle ayırt edildiğinden;bizim için önemli olan bu olgunun tarihi anlamlılığının araştırılmasıdır.

Fakat en azından hiç şüphe götürmeyen derecede yeni olan bir şey vardı,dünyevi işlerde görevin yerine getirilmesinin değeri,kişinin ahlaki eyleminin en yüksek biçimi olarak varsayılabilmesi gibiydi. Bu değerlendirme,kaçınılmaz olarak,günlük dünyevi eylemlere dini bir anlamlılık katmış,bu anlamdaki bir meslek kavramını ilk kez yaratmıştı. Bundan dolayı meslek kavramı,tüm protestan mezheplerinin ana düşüncesini ifade eder. Mesleki çalışma,Tanrı tarafından düzenlenen bir görev ya da tek görevdir."¹⁸

Burjuvaziye,ücretli işçiyi de kullanarak en yüksek verime için,önce örnek aldığı dini öncünün etkisinde kalınarak duygusal bir bağlılıkta ve sonra da sadece kazanç

maksadına yönelik olarak rasyonel güdülerle gerçekleştirdiği eylem tipiyle karakterize eden;pazardan aldığı paya göre oluşan güç dağılımındaki gruplar şeklinde burjuva sınıfını yorumlayan¹⁹ M.Weber;girişimlerdeki mesleki itibar ve başarı azminin burjuvazinin bütün hayatını değiştirdiğini savunmuştur. Böylece, protestanlıkla,dindeki çile çekme tövbekarlığı,dünyevi faaliyetlere uhrevi bir anlam kazandırarak,karizmatik bir nedensellikte fertlere bireysel güdüler şeklinde aktarılmasıyla;ekonomik çaba sınırlarında da olsa gerçekleşen özgürlük ortamında saf haliyle rasyonel bir eylem tipinin genelleşerek meşruiyet kazandığını açıklamıştır.

Protestan asketikizmle,öncelikle,aynı kanaatkarlık imanı ile sınırlanmış olan şahsi-ailevi gereksinimleri karşılayacak kısım kişisel gelirden ayrıldıktan sonra,geriye kalanın tamamen yatırım sermayesi olarak ekonomik eylemlere aktarılmasıyla;lüks harcamalarda ve savurganlıktan kaçınılarak tasarrufa yönelinmiş;sağlık için gerekli olandan fazla uykuya ve dinlenmeye aşı boş oturmaya karşı kesin bir tavır alınmıştır.²⁰

Tipik burjuva yaşantısının,dünyadan vazgeçmenin sonucunda fakirliğin faziletlerine inanarak hayırlarda bulunulmasını kınayan;ödeme gücünün üzerinde borç almayı,ödemeyi geciktirmeyi,alışverişlerde pazarlık yapmayı,yatırım sermayesini parasal servete dönüştürerek mülk yığmayı,her türlü lüks ve gereksiz harcamaya yönelmeyi yasaklayan ahlaki yargılarıyla;adeta devrinin protestan mezheplerinin öğretilerinin²¹ kapsadıkları ortak açıklamaları ile bir uyumun bulunduğunu savunan M.Weber;reformla rasyonelleşen din sayesinde,toplumda bir iş ve meslek olgusunun geliştiğini,tasarrufların yatırım sermayesine dönüşmesini zorunlu kıldığını belirtmiştir. Burjuva yaşantısının gelişen iş olgusunda,zamanı rasyonel bir şekilde değerlendirme,en az parayı kullanma dışında gezintiye gitmek, eğlenmek veya orta çağ insanını karakterize eden boş oturmak,tıpkı,parayı elde bekletmenin sonucunda uğranılan zarar şeklinde yorumlanmıştır. Dakiklik, çalışkanlık ve tutumluluk;burjuva yaşantısının tipik özelliğidir.²²

Karizmatik ikna kudretine sahip olan protestan dini öncülere içten sadakatle bağlanmayı ifade eden duygusal bir güdüyle ve dünyevi uğrasındaki başarısıyla ilahi kurtuluşa varmayı içeren değere yönelik eylemiyle, burjuvazinin, rasyonel asketikizmi bir yaşama tarzı haline dönüştürerek;rayonelliğin ve kişinin kendisine olan hakimiyetinin bir ölçüsü demek olan başarıyı,dünyevi kazanca yönelten eylemlerinin Tanrı tarafından kutsanması olarak yorumladığını özellikle belirten²³ M.Weber;böyle bir çilekeşlik anlayışının sadece protestanlıkla olduğunu savunmuştur.

"İlahi kurtuluşun dünyevi dini,özellik belirten şekildeki asketik eğilimler tarafından azmettirilerek;olağan sonucu uygulanabilir rasyonalizm olmakla, rasyonel eylemin en geniş anlamda yorumlanmasını sağladığından;dıştan görüldüğü şekildeki hayat tarzının yöntemli olarak düzen altına alınmasını arttırmakta;manastır hayatına ait cemaatler veya teokrasi yerine,rasyonel organizasyonun ve dünyaya ait sosyal sistemlerin kurulmasını teşvik etmektedir. Üstelik,asketik protestanlık yoluyla sadece batıda rasyonel asketikizmin dünya hayatı haline dönüştürülmesinde ileri adımlar atılmıştır.

Doğu dinlerindeki dervişlerin dünyevi nizamı,ilahi mağfirete erişmek için tasarlanmış bir usule göre terbiye etmesine rağmen;bu tarz,bütün dönüşümleriyle birlikte,eninde sonunda kurtuluş için mutasavvıfların mistik takibine yönelmiştir. İlahi mağfiret için dervişlerin bu takibi,Hint ve İran kaynaklarından türetilerek; dinsel coşkunculukla ve ruhculukla ilgili veya farklı örneklerindeki tefekküre dalma haliyle karakterize olunmasına rağmen;bizim kullandığımız özel kavram anlamıyla 'asketikizmi'

hiç kapsamamaktadır. Protestanların asketikizmine hiç benzemeyen dervişlerin bu çilekeşliği;mesleğin dinsel ahlakı olarak,dervişlerin dine ait emelleri,kendi dünyevi meslekleriyle çok önemsiz bir bağıntıyı içerdiğinden; dünyevi meslekler tasarısı,nihayet,ilahi mağfiretin tasarlanmış terbiyesine meyleden tamamen dışsal bir ilişki vaziyetindedir.

Böyle olsa bile,ilahi mağfiretin terbiyesi,kişinin mesleki davranışı üzerine doğrudan tesir etmektedir. Açıkçası,takva ehlinde biri olarak derviş,normal haliyle,dindar olmayan bir kimseye nazaran daha güvenilir olduğundan;İran veya Hindistan'a hicret etmiş sofuzerdüş,dürüst ve hilesiz olmasını bildiren katı emre çok iyi tanımlanmış bağımlılığıyla başarılı bir iş adamı haline gelebilirdi. Dinsel kurtuluşa olan güveniyle dünyadaki mesleğin ahlakı olarak,usul ve kaidesine göre işleyen tarzda bütünleşen hiç bozulmamış birlik;yalnızca asketik protestanlığın yarattığı birliktir. İlâveten,yaratık olarak bütün kendi kusurlarına rağmen,sadece protestan ahlakındaki dünya;katı surette üstün olan Tanrı'nın isteğine göre yapılan rasyonel davranışla nail olduğu kendi kendi görevlerinden biri vasıtasıyla obje haline gelerek birliğe ve dinsel anlamlılığa sahiptir.

Başarı,rasyonelliğe,kişinin kendisine olan hakimiyetine itibar kazandırdığında,maksatlı davranış tarzı yalnızca dünyevi kazanca yönelmekle kalmaz;başarı,böyle davranış üzerine inen Tanrı takdisinin bir işareti gibi tefsir edilir. Bu,dünyevi asketikizminin,başka hiçbir dinde bulunmayan ayırt edicisonuçlarından en önemlisidir. Bu din,inananlarından,münzevi keşiş hali gibi bekar kalmalarını istemediği gibi;bütün şehvani zevk ile sefalardan sakınılmasında ısrar etmiş;fakirliği reddetmesine rağmen,çalışarak kazanılmaması servet ile gelirden hazzederek vakti boşa harcamayı ve sömürüyü dışlamış,ayrıca feodallığe ait bütün kalıntıları iptal ederek servetin şatafatlı gösterişinden sakınılmasını mecbur kılmış;manastıra kapanarak hayattayken ölümün yaşanıldığı çilekeşliği ret etmesine rağmen,sürekli tetikte kalarak,hayat biçimine rasyonel şekilde hakim olunmasını;dünyanın güzelliklerine,sanata veya her hangi bir kimsenin kendisine özgü (karamsar) ruh hallerine veya duygusallıklarına kişinin kendisini kaptırmasından kaçınılmasını talep etmiştir.

Dünyevi asketikizminin görünen ve değişmez tarzdaki gayesi,bütünüyle hayat örneğinin disipline edilmesi ve yöntemli olarak teşkilatlandırılmasıdır. Dünyevi asketikizm,tipik olarak 'meslek erbabı' ile betimlendiğinden,rasyonel örgütlenme ve toplumsal ilişkilerin kurumsallaşması bütünlüğünün sonuçlarıdır. Protestanlığın dünyevi asketikizmi,ilk olarak,kapitalistliğe ait bir hali ortaya çıkarmakla;özellikle daha dindar ve ahlaki bakımdan da çok katı kimseler için işlerinde mesleki bilgi ve becerilerinin yolunu açmıştır. Hepsinden ziyade, protestanlık,işteki başarıyı,hayatın rasyonel usulünün bir semeresi olarak yorumlamıştır.²⁴

5- BURJUVA SINIFININ GELİR VE SERVETİ

Burjuva sınıfının sermaye birikimine kaynak teşkil eden gelirlerinin en önemlisi,serbest pazarda ücretli işçinin kullanılmasıyla ve rasyonel teknolojinin üretime uyarlanmasıyla gerçekleşen ekonomik hayatın ticarileşmesi eğilimi içinde sağladığı spekülâtif kazançlarıdır.²⁵ Ekonomik hayatın ticarileşmesi eğiliminde, önce,kentleşmeyle birlikte özel mülkiyetin de kurumsallaşması sayesinde tapu senediyle belgelenmek suretiyle yapılan arazi satışlarından elde edilen büyük spekülâtif kazançlarla

başlayan,fakat giderek bütün piyasalara yönelen spekülatif hareketlerden yararlanarak elde etmiş olduğu kazançlarıdır.

Nitekim,pazardaki gelişmelerin büyük ekonomik krizlerle sonuçlanarak gerçekleşmesine dayanan spekülatif fırsatlar,yalnızca gayri menkul satışlarıyla sınırlı kalmış,hatta 1630'lu yıllardaki lale buhranı bile önemli borsa hareketlerine neden olmuştur.Zira,lale buhranı,Fransa'da J.Law (1671-1729) tarafından kurulan banka ve şirketlerin hisse senetlerinde önce görülmedik bir yükselişle başlayan ve sonra aniden düşmesinin neticesinde patlak vermiş,kısa zamanda diğer ülkelere de sıçrayarak burjuvaziye önemli spekülatif kazançlar sunmuştur.²⁶

Üretim yerlerinin ve tüketim pazarlarının odak noktalarındaki borsalar içinde toptan ticaret yapan burjuvazi,büyük yerleşim bölgelerinde de menkul kıymetler borsasını faal olarak işleterek,şirketlerinin hisse senetleri ve tahvillerini de satmak suretiyle,hem büyük kazançlar sağlanmış ve hem de kolonilere yönelen önemli anonim şirketleri kurmak için gerekli olan sermaye birikimine kavuşmuştur.

Koloni bölgelerini ve ticaret merkezlerini kendi aralarında paylaşan burjuvazi, bu büyük anonim şirketler sayesinde deniz aşırı ülkelerin kaynaklarını işleterek kolonize etmek,dünya ölçeğinde gerçekleştirdiği ticaretini faal kılmak için gerekli olan sermaye birikimini,hisse senetleri satışları yoluyla,aslında ticaretle pek bir alakası olmayan kimselerin çömlüklerinde sakladıkları küçük,önemsiz sayılan tasarruflarını kendi işlerinde kullanmış,büyük kazançlar sağlamıştır.²⁶ Kilise gelirlerini iltizam etmekten,manastırların mal varlıklarını toptan satın almalara kadar varan işlerden büyük spekülatif kazançlar temin eden burjuvazi,özellikle de faiz karşılığı verdiği kredilerden elde etmiş olduğu kaynakları sermaye birikimine aktarmakta büyük hüner göstermiştir.

6- BURJUVA SINIFININ TOPLUMSAL İLİŞKİLERİ

Burjuva sınıfının toplumsal ilişkilerinin,yine,yaşama tarzının esasını teşkil eden protestan asketikliğini sınırları dahilinde gerçekleştirmiş olduğu;Tanrı takdisinin bir işareti olarak değerlendirilen ve maksada yönelik davranışından rasyonellik ile kişinin kendisine olan hakimiyetinin bir sonucu sayılan başarının,bireyin çevresinde kazandığı saygınlığın temelini oluşturduğunu²⁷ özellikle vurgulayan M.Weber; şahsın yeteneklerini geliştiren ve kendisine olan özgüveni açığa çıkaran bu başarı azmiyle kazanılan toplumsal saygınlığın kaybedilmesi endişesinin,orta çağın evrensel kilise birliğinin kendisini o her şeyin üstününde kılan otoritesiyle kurmayı denediği bütün cebri baskı yöntemlerinden daha da etkili olduğunu savunmuştur. Böylece,reformla birlikte dini inancın azalmadığını,tam tersine,kilise vasıtasıyla uygulanmaya çalışılan dış baskının geçerliliğini kaybetmesi sonucunda; bireysel özgürlüğü de beraberinde getiren içsel kontrolü²⁸ davranışlara hakim kıldığını vurgulamıştır.

Böylece,bir protestan için yegane bireysel çıkarın,kazançla özdeşen başarı ölçüsü üzerine kurulmuş olan toplumsal saygınlığa erişilmesi ve korunması olduğunu;zira,ancak başarılı olduğu ve toplumsal statüsünü yükselttiği taktirde mukadderatındaki seçilmişliğini hissedebilen ve çevresine de Tanrı'nın seçkin kullarından olduğunu ispatlayabilen müteşbbis burjuvanın bu bireysel güdüsünün doğrudan bu bireysel güdüsünün,doğrudan proten ahlakını²⁹ ifade ettiğini açıklayan M.Weber,burjuva sınıfının tüm ekonomik ilişkilerinin,giderek,hesaba dayanan ve kazanç maksadı güden kapitalist faaliyet tarzının içeriğinde gerçekleşmiş olduğunu öne sürmüştür.

"Teknik ve ekonomik organizasyon sahasındaki bu rasyonelleşme süreci,hiç kuşkusuz,modern burjuva toplumunun yaşamayla ilgili ideallerinin önemli bir kısmını tayin eder. İnsanlığa maddi malları tedarik etmek için kullanılan rasyonel örgütün hizmetindeki emeği,şüphesiz,kapitalist ruhun temsilcilerine yaşam uğraşlarının en önemli maksatlarından bir haline getirmiştir. Bireysel kapitalist bir ekonominin temel karakteristiklerinden birisi de,kesin hesaplama temeli üzerine kurulan rasyonelleşmenin,basiretle ve ihtiyatlılıkla ekonomik başarıya doğrudan yöneltmesi;kıt kanaat geçinerek var olan köylüye,lonca esnafının geleneksel ayrıcalıklarına ve politik fırsatlar ile irrasyonel spekülasyonlara yönelen maceracı kapitalizme tam anlamıyla karşıdır."³⁰

Böylece M.Weber,asketik protestan mezheplerinin zorunlu kıldığı bu ussal yaşama biçiminin,rasyonel eylem tipini uygulayarak var olan burjuva sınıfının bireyci ahlakını,çıkarıcı ekonomik güdülerini meşru ve hatta kutsal kıldığını, özellikle vurgulamıştır.³¹

Rasyonel yaşama biçiminin dinsel bir güdüyle benimsenerek gerçekleşen bu yeni değer yönelmesinde,sadece geleneksellik terk edilmiş;amaçlar arasında seçim yapma anlamındaki rasyonel ekonomik fiilde,kullanılacak ya da bu değişik amaçların gerçekleşmesiyle elde edilecek seçimi esas alınmak suretiyle, ekonominin rasyonel organizasyonu öncelik kazanmıştır.³² Seçilen maksada göre yönlendirilen ekonomik eylemde,belirlenen maksada en uygun araçların kullanılmasını yasallaştıran rasyonel piyasa düzenlemesindeki ussallığın kapsamı, sözleşme yapma özgürlüğüne ve pazarlanabilir malın çokluğuna bağlıdır.

Ancak,pazarın her türlü geleneksel bağlılıklardan sıyrılarak,feodal düzenlemelerin de dışına çıkarak biçimsel bir ussallığa kavuşabilmesi için;sadece batıda ortaya çıkan paraya dayalı olarak yapılan rasyonel hesap tarzının bir sermaye muhasebesi özelliğine dönüşerek³³,var olan ya da beklenen pazar durumuna en uygun düşen üretim hedefinin gerçekleştirilmesinde kullanılan araçların değerlendirmesinin yapılması yoluyla teşebbüsün sürekli denetim altında tutulmasını gerektirir.

Şahısların hür iradelerini en iyi şekilde yaşanan olay ve ilişkilere hakim kılan,özgürce yapılmış sözleşmeler veya varılan uzlaşmalar yoluyla işlerlik kazanan rasyonel piyasa ekonomisinde;sermaye muhasebesi,teşebbüslerin çıkar çatışması sonucunda oluşan fiyat olanaklarına ve değişik çıkarlar arasındaki uzlaşmalara göre gelişerek,kazançlılığın en ussal hesaplama şekli halini almıştır.³⁴ Serbest şekilde belirlenen akitler veya özgürce varılan uzlaşmalar yoluyla gerçekleşen toplumsal ilişkilerde,değişim amacıyla piyasada rekabet eden insanların daha fazla pay alabilmek için birbirleriyle giriştikleri mücadeleleri,paraya dayanan rasyonel sermaye muhasebesinin temelini oluşturmaktadır.

Bu nedenle,böyle bir rekabet ortamında,girişimini sürekli denetim altında tutabilen,üretim için temel girdi maddelerine sahip bulunan kişilerin,maddi mülkler üstündeki tasarruf hakkını devamlı olarak genişletmektedir. Böylelikle,piyasa koşullarını kendi lehlerine işleterek,yeterince mülkü olmayanları rekabetten dışlatır,karlı iş fırsatlarına sadece kendisi yönelmek isteyerek fiyat savaşındaki gücünü artırır.³⁵ Kişisel çıkara göre işleyen toplumsal etkinliğin en rasyonel düzenlemesi demek olan serbest piyasada,taşınır ya da taşınmaz şeklindeki maddi servetini yatırım sermayesi haline

dönüştürerek,rasyonel teknolojiyi sürekli üretim faaliyetine uyarlayan bir girişim,ancak ayakta kalabilir.

Böylece,geliştirilen üretim araçları,sayıda çok fazla miktardaki işçilerin hep birlikte ve vardiyalar halindeki istihdamını zorunlu kılarak;teknik faktörler olarak güç kaynağının,birleştirilmiş bir denetim altında tuttuğu benzer türdeki pek çok işin aynı anda yapılmasını sağlamasıyla kurulan rasyonel bir işletmede; birbirini izleyen ve bütünleyen işin bütün süreçlerini sürekli gözetim ve denetim altında tutmasıyla,rasyonel örgütlenmeye teknik bakımdan erişilmektedir.³⁶ Böyle bir ussal ekonomik örgütlenmede,üretim araçları ve hammaddeler üzerine kurulan birleşik denetimin,emeğin katı bir disiplin altına alınmasının sonucunda ürünlerin niteliğinde bir standartlaşmaya gidilmesi;zaten,teknik yönüyle organize edilmiş bir grup halindeki işçileri üretim araçlarının mülkiyetinden ayrı kılmaktadır.

Girişimin rasyonel organizasyonunun teknik özelliklerinin bir gereği olarak örgütlenmiş bir grup halindeki işçilerin üretim araçlarından yoksun kılınmalarıyla başlayan burjuva sınıfının özgür iş gücünü üretim faaliyetinde bir ücret karşılığında sahiplenilerek istihdam etmesine,ilk olarak sadece batıda görülen ve 16. yüzyıldan itibaren genişleyerek ilerleyen piyasa sistemiyle tanımlanan bir ekonomide rastlanıldığını açıklayan³⁷ M.Weber;bir taraftan,özel Pazar durumlarına yönelen katı yönetim biçiminin olağanüstü teknik özellikleri ve fiili zaruretiyle,diğer taraftan ise,toplumdaki güç ilişkilerinin yapısı dolayısıyla;yönetimin işçileri seçme ve kullanma tarzının üzerinde yoğun bir denetim yetkisinin olmasıyla,daha yüksek bir ekonomik rasyonellik seviyesine erişildiğini savunmuştur.

Rasyonel teknolojiyi sürekli üretim yapısına uyarlamakla kalmayan, bununla birlikte özellikle de teşebbüsün tüm kaynakları üzerinde sınırsız bir denetim hakkını elinde bulundurarak,iş hayatında tecrübeli davranışları ve ussal kararlarıyla çevresine büyük bir güven telkin eden girişimci burjuvanın üstün bir kredi saygınlığına eriştiğini belirterek,tüm piyasa kazançlarını kendi tekeline aldığını,açıklamıştır.³⁸ Bütün ekonomik kaynakların girişimci burjuva kesimi tarafından sahiplenilmesini kolaylaştıran fonksiyonuyla sermaye muhasebesi, girişimin teknik ve ticari sırlarının korunmasını daima olanaklı kılarak riskli işlerde sağladığı avantajla ve mülk sahipliğinin verdiği güçle,emek piyasasında burjuvaziyi işçi grubuna karşı kesin olarak üstün kılmıştır.

Ayrıca,özgür iş gücünün ve üretim araçlarının,rasyonel bir teşebbüsün idaresi altında girişimci burjuvazi tarafından bir araya getirilerek istihdamının çok sıkı bir disiplinini de beraberinde getirmiş olmasını,emeğin sahiplenilmesini zorunlu kılan bir diğer önemli sebep olarak görmüştür.

Burjuva sınıfının en önemli toplumsal ilişkisi olarak ve çevresinde kendi toplumsal saygınlığını oluşturan başarısının fiili durumdaki rasyonel teşebbüsünde özgür emeği istihdam etmesinde biçimlendirici bir rol yüklediği rasyonel bürokrasinin;işletmedeki ilişkileri kişisellikten arındırarak tekdüzeliğe indirgemesinin sonucunda ortaya çıkan kurallara bağlılığın bütün görev ile yetki alanlarını belirlediğini,savunmuştur.

Girişimci burjuvazinin geliştirdiği rasyonel teşebbüsle birlikte,loncalardaki karşılıklı saygı ve bağlılığa dayanan kişisel ilişkiler tamamıyla ortadan kalkarak, yerine,ussal kurallar ve davranış normlarını hakim kılan rasyonel bürokrasinin rutinleşmiş işleyişinin biçimlendirdiği;sadece görevleri kapsamında yetmişmiş, atandığı statüsünden

beklenen rolleri üstlenmiş bir insan tipini yaratmasıyla³⁹; tüm ilişkilere resmi bir nitelik kazandırarak, yasal bir temel üzerine dayandırılmış olan ve kişisel olmayan bir düzene bağımlı kalınmasının sonucunda; bütün eylemler önceden ussal olarak belirlenmiş kurallar çerçevesinde yönetilerek, bir tür hayatının güvencesi konumuna getirilen memurun resmi görev statüsü, daima yüceltilmiştir.

SONUÇ

Burjuva sınıfının faaliyet tipine etki eden unsurlar; kişilerin iç dünyalarını oluşturan dinsel inanç ve ahlaki yargılarıyla birlikte, dıştan da ekonomik yapı olmak üzere üç tanedir. Temel bütünlüğü oluşturan bu etmenler, rasyonellik esası açısından değerlendirilmekte, toplumsal yapıya, bir yaşama biçimi ve bir düşünce tarzı olarak tesir etmektedir.

Burjuva sınıfının faaliyet tarzını genelleştiren bu rasyonelleşme süreci, protestanlıkla dinden başlamış ve burjuvazinin bütün ekonomik faaliyetlerine bir iman gücünde nüfuz ederek, hayatın her sahasına bir anlam kazandırmıştır. Artık bu dünyayı yadsıyan ve uhrevi asketikizmi esas alan orta çağ katolikliğinin; değer içerikli rasyonel bir eylem tarzının genelleşmesine engel olmasına olanak kalmamıştır.

Protestan asketikizmle, öncelikle, aynı kanaatkarlık imanı ile sınırlanmış olan şahsi-ailevi gereksinimleri karşılayacak kısım kişisel gelirden ayrıldıktan sonra, geriye kalanın tamamen yatırım sermayesi olarak ekonomik eylemlere aktarılmasıyla; lüks harcamalarda ve savurganlıktan kaçınılarak tasarrufa yönelmiş; sağlık için gerekli olandan fazla uykuya ve dinlenmeyi aşı boş oturmaya karşı kesin bir tavır alınmıştır.

NOTLAR

- 1- WEBER M. 1984;62-63
- 2- A.g.e. 65
- 3- Ibid.,
- 4- ÇAĞATAY T. 1968;118
- 5- SOMBART W. 1967;27-28
- 6- WEBER M. 1984; 70
- 7- A.g.e. 72
- 8- A.g.e.73-74
- 9- WEBER M. 1947;307
- 10- A.g.e. 309
- 11- Ibid.,
- 12- WEBER M. 1964;167,172-173
- 13- Age syf;xxxii-xxxiii
- 14- WEBER M. 1947;312-313,320-322
- 15- A.g.e. 319
- 16- Ibid.,
- 17- A.g.e. 320
- 18- WEBER M. 1984,70,71,80,84,85
- 19- A.g.e. 83
- 20- Ibid.,
- 21- A.g.e. 72
- 22- SOMBART W. 1967;29
- 23- Ibid.,
- 24- WEBER M. 1964;177,181,182,220

- 25- A.g.e. 183
26- A.g.e. 186-187
27- KNIGHT F. H. 1947;43-45
28- A.g.e. 46
29- Ibid.,
30- WEBER M. 1984;75-76
31- A.g.e. 78
32- Ibid.,
33- SOMBART W. 1967 ;32-33
34- A.g.e. 34
35- Ibid.,
36- WEBER M. 1966;64-67
37- A.g.e. 69
38- WEBER M. 1984;79-82
39- A.g.e. 83

KAYNAKLAR

- DAVIS JEROME Capitalism and It's Culture Farrar & Rinehard New York 1963
GREEN R.W. Protestantism and Capitalism :The Weber Thesis and It's Critics
D.C. Heath and Company Boston 1959
KİTCH M.J. Capitalism and The Reformation Longmans London 1967
KNIGHT F. H. The Economic Order and Religion Kegan Paul 1947
SOMBART W. The Quintessence of Capitalism Howard Fertig New York 1967
WEBER Max The Protestant Ethic And The Spirit of Capitalism
George Allen and Unwin London 1984
“ “ The Sociology of Religion Methuen Press London 1964
“ “ The Theory of Social and Economic Organization Free Press of Glencoe New
York 1947
“ “ General Economic History Free Press Glencoe New York 1950
“ “ From Max Weber : Essays in Sociology Oxford University Press New York 1948
“ “ The City Free Press New York 1966